

Από τον Αγαμέμνονα στον Θησέα. Μία ερμηνευτική απόπειρα δια μέσου των «Σφυρήλατων».

Πολύ συχνά προκύπτει το ερώτημα για το κατά πόσο η επιλογή ενός ολομεταλλικού θώρακα (αρθρωτού ή μη) κρίνεται καταλληλότερη σε σύγκριση με έναν οργανικό θώρακα (σύνθετου ή μη) και δευτερευόντως, ποιος από τους δύο αυτούς τρόπους θωράκισης ήταν πιο προσφιλής στους Έλληνες της Ηπειρωτικής Ελλάδος από τον 15^ο μέχρι τον 5^ο π.Χ αιώνα. Η απάντηση δεν θα μπορούσε να είναι μονολεκτική καθώς πολλές είναι οι ιδιαίτερες παράμετροι, που θα πρέπει να συνυπολογιστούν ώστε το παραπάνω ερώτημα να απαντηθεί με ικανοποιητικό τρόπο.

Καταρχάς και οι δύο τύποι θωράκων αποσκοπούν στην αποτελεσματικότερη προστασία του ανθρώπινου σώματος από πιθανές θανάσιμες προσβολές τόσο με εκηβόλα όσο και με αγχέμαχα όπλα κατά την διάρκεια των πολεμικών συγκρούσεων. Οι διαφορετικές κατασκευαστικές λύσεις που θα επιλεγούν ως προς την φύση και τον σχεδιασμό της σωτήριας τεχνητής «επιδερμίδας» εξαρτώνται από δύο βασικούς παράγοντες. Ο πρώτος σχετίζεται με την διαθεσιμότητα των απαραίτητων πρώτων υλών και ο δεύτερος έχει να κάνει με το γενικότερο πολιτιστικό περίγυρο της κοινωνίας που τη παράγει π.χ. ο τρόπος διεξαγωγής πολέμων.

Όταν αναφερόμαστε σε «ολομεταλλικό» θώρακα εννοούμε πως ο εξωσκελετός που περιβάλλει τα μέρη του ανθρώπινου σώματος έχει κατασκευαστεί εξ ολοκλήρου από μεταλλικά στοιχεία των οποίων ο αριθμός δύναται να αρχίζει από δύο και να καταλήξει σε δεκάδες κομμάτια (αρθρωτοί θώρακες). Τα ελάσματα αυτά με κατάλληλη συναρμολόγηση δημιουργούν ένα ενιαίο, ευκίνητο και λειτουργικό σύνολο. Στους οργανικούς θώρακες το κύριο δομικό συστατικό τους είναι οργανική ύλη προερχόμενη εξίσου από ζωικές όσο και από φυτικές πρώτες ύλες π.χ δέρμα, ύφασμα, μαλλί κ.α. Στους σύνθετους οργανικούς θώρακες πέρα από την συμμετοχή οργανικών υλικών π.χ υφασμάτων και δερμάτων υπάρχει και η ισομερής ανάμειξη μεταλλικών στοιχείων, τα οποία με διάφορες μεθόδους επικολλώνται πάνω στο υπόστρωμα που σχηματίζουν τα πρώτα. Το ποσοστό συμμετοχής οργανικών και μεταλλικών μερών ποικίλει από τυπολογία σε τυπολογία· θεωρητικά υπάρχει απεριόριστη ελευθερία συνδυασμών οργανικών ή ανόργανων υλικών. Όπως είναι αναμενόμενο, κάθε μία από αυτές τις κατασκευαστικές λύσεις παρουσιάζει μειονεκτήματα και πλεονεκτήματα. Η επιλογή της κατάλληλης τυπολογίας πρέπει να συσχετίζεται κάθε φορά με τις ιδιαίτερες επικρατούσες συνθήκες μάχης, όπως γεωγραφικές, πολιτιστικές κ.α.

Στα υπέρ των ολομεταλλικών θωράκων προσμετρώνται: η σχετικά γρήγορη συναρμολόγηση των κομματιών, η αρκετά εύκολη επιδιόρθωση τους π.χ με μορφή μεταλλικών μπαλωμάτων με την βοήθεια πριτσινιών, η προβλεπόμενη συμπεριφορά, η επιχειρησιακή αξιοπιστία, η ελάχιστη χρήση βιοαποδομούμενων οργανικών μερών, μικρότερο βάρος και τέλος η ευκολότερη μεταφορά/αποθήκευση. Τα κύρια μειονεκτήματα είναι: η ανάγκη για υψηλού επιπέδου εξειδικευμένο προσωπικό, οι μεγάλες ποσότητες πρώτης ύλης και η τέλος ικανότητα παραγωγής ευμεγέθων φύλλων μετάλλου με ότι αυτό συνεπάγεται πχ. αναπτυγμένη μεταλλουργία, αστική οργάνωση κοινωνίας κλπ.

Οι οργανικοί θώρακες (σύνθετοι ή μη) παρουσιάζουν πολλές τεχνικές και μορφολογικές ιδιαιτερότητες που έχουν να κάνουν με τις διαθέσιμες εναλλακτικές κατασκευαστικές προτιμήσεις. Είναι αληθές πως ανάλογα με τα προεπιλεγμένα υλικά και τις μεθόδους συναρμολόγησεως ο κάθε εκάστοτε παραγόμενος θώρακας μπορεί

να απέχει από τον άλλο τόσο μορφολογικά, όσο δομικά και λειτουργικά (π.χ διαφορές στην ικανότητα εξουδετέρωσης πληγμάτων). Η χρησιμοποίηση κατάλληλων πρώτων υλών από μόνη της δεν αποτελεί εγγύηση για μία επιτυχή τελική σύνθεση. Εδώ η ελευθερία επιλογών ύλης και μεθόδου είναι πλατιά και εξαρτάται κάθε φορά από το πώς οι δύο αυτές παράμετροι συμπλέκονται και αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, από τον τεχνίτη. Στα υπέρ των οργανικών θωράκων συγκαταλέγονται η μεγάλη τους ικανότητα για απορρόφηση της κινητικής ενέργειας των βλημάτων και η δυνατότητα χρησιμοποίησης πολλών διαθέσιμων και εν πολλοίς εύκολα παραγόμενων οργανικών υλικών, όπως υφάσματα και δέρματα. Στα μειονεκτήματα τους συμπεριλαμβάνεται το αυξημένο βάρος τους, η μεγάλη δυσκολία στην επιδιόρθωση τους, ιδιαίτερα στην περίπτωση των σύνθετων οργανικών θωράκων, η υπέρμετρη πολλές φορές κατανάλωση χρόνου για την αποπεράτωση τους, προβλήματα μεταφοράς λόγω μεγέθους και τέλος η ανάγκη για μόνιμη μέριμνα του κατόχου τους για συντήρηση των βιοαποδομούμενων οργανικών μερών της π.χ προστασία από υγρασία.

Σαφώς ικανοποιητικότερη διατηρητική ισχύ επιδεικνύουν οι σύνθετες οργανικές πανοπλίες θυσιάζοντας βέβαια το ποσοστό εργονομία τους λόγω αύξησης του βάρους και του όγκου τους. Οι πιο διαδεδομένες σύνθετες πανοπλίες δεν είναι άλλες από τις φολιδωτές, όπου μικρά ομοιόμορφα τις περισσότερες φορές ελάσματα διαφόρων σχημάτων (πχ ορθογώνιου σχήματος, μακρόστενες με κυκλική απόληξη) στερεώνονται καταλλήλως πάνω σε ανθεκτικό οργανικό υπόστρωμα αλληλεπικαλύπτοντας το ένα το άλλο. Ένα κρυφό πλεονέκτημα των ελασμάτων αυτών είναι ότι παρουσιάζουν μεγαλύτερη σκληρότητα και αντοχή, διότι η επεξεργασία που έχουν υποστεί δεν συμπεριλαμβάνει έντονες μηχανικές ελάσεις και τις ανάλογες υψηλές πυρακτώσεις (πυράκτωση γύρω στους 600 βαθμούς Κελσίου κρίνεται επαρκής για τα κράματα χαλκού). Όσο πιο έντονα ένα μεταλλικό μέρος μορφοποιείται διαμέσου πυρακτώσεως τόσο πιο μηχανικά ασθενές καθίσταται. Από εμπειρικής απόψεως ένας προσεκτικά κατασκευασμένος φολιδωτός θώρακας από τα χέρια έμπειρου αρματοποιού είναι ικανός να εξουδετερώσει μεγάλη ποικιλία εισερχόμενων πληγμάτων. Η μηχανική αλληλοεπίδραση των υλικών, της εξωτερικής μεταλλικής επιφάνειας και του μαλακού υποδόριου οργανικού ιστού δημιουργούν ένα κρυφό και αθόρυβο μηχανισμό απόσβεσης ικανού να εξουδετερώσει ικανοποιητικά την κινητική ενέργεια των βλημάτων.

Εάν κοιτάξουμε εποπτικά τις διάφορες περιόδους της Ελληνικής πολεμικής Προϊστορίας και Ιστορίας και τις συγκρίνουμε ως προς την ποικιλία των παραγόμενων πανοπλιών θα τοποθετήσουμε την Μυκηναϊκή περίοδο (15ος -11ος αιώνας π.Χ) στην κορυφή της κατάταξης, ως την περίοδο με το μεγαλύτερο κατασκευαστικό και συνεπώς μορφολογικό εύρος θωράκων. Τα αρχαιολογικά στοιχεία αποδεικνύουν πως στην Νότια Ελλάδα κατά την υπό εξέταση περίοδο παράγονταν πολεμικές αμυντικές εξαρτήσεις τόσο αποκλειστικά από μέταλλο όσο και σύνθετες οργανικές. Η πιο καλοδιατηρημένη και η πιο αρχαία ολομεταλλική πανοπλία του Μυκηναϊκού κόσμου αλλά και του πλανήτη γενικότερα είναι αυτή της πανοπλίας των «Δενδρών», που τοποθετείται χρονολογικά τον 15^ο αιώνα π.Χ. Εδώ όλος ο εξωσκελετός αποτελείται από 15 μεταλλικά κομμάτια τα οποία συγκρατούνται μεταξύ τους με δερμάτινα κορδόνια. Το οργανικό υπόστρωμα της πανοπλίας, προορισμένο για την προστασία του σώματος από εγκαύματα και εκδορές δεν μπορεί να θεωρηθεί παρά δευτερευούσης σημασίας στοιχείο. Δομικά η όλη κατασκευή πέρα των λιγοστών κορδονιών δεν έχει ανάγκη κάποιου οργανικού σκελετού και για αυτόν τον λόγο διατηρήθηκε ατόφια μέχρι σήμερα. Τα οργανικά υλικά αποσυντίθενται σχετικά γρήγορα και εύκολα εκτός από τις περιπτώσεις που ειδικές γεωγραφικές και

αποθηκευτικές συνθήκες επιτρέπουν την μακρόχρονη συντήρησή τους (π.χ. απουσία υγρασίας, υψηλές θερμοκρασίες, ξηρό κλίμα). Αν και δεν έχει διασωθεί κάποια ατόφια σύνθετη οργανική πανοπλία στην Ελλάδα από την περίοδο αυτή, η αρχαιολογική σκαπάνη έχει φέρει στο φως μεταλλικά μέρη, τα οποία φαίνεται πως αποτελούσαν μέρος σύνθετων πανοπλιών με οργανικά υποστρώματα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η φολίδα Αιγυπτιακής προέλευσης, που βρέθηκε το 1968 (Catling 1970) χρονολογημένη περίπου στο δεύτερο μισό του 12^{ου}, ενώ τρεις επιμήκης φολίδες, που βρέθηκαν στην Τροία, χρονολογούνται μεταξύ 15^{ου} και 13^{ου} π.Χ. αιώνα. Επίσης, κυκλικοί μεταλλικοί ομφαλοί με διαφορετικές διαμέτρους και τρύπες στην περίμετρο τους έχουν ταυτοποιηθεί ως ενισχύσεις που πρόσδεσαν με κάποιο τρόπο πάνω σε οργανικό υπόστρωμα από ύφασμα ή δέρμα. Συμπερασματικά, μπορεί να λεχθεί πως στην Μυκηναϊκή εποχή συνυπήρχαν σε πλήρη ανάπτυξη και οι δύο σχολές αρματοποιίας συμπληρώνοντας η μία την άλλη. Ο Μυκηναϊός οπλίτης ανάλογα τις ανάγκες, τις προτιμήσεις και την ιδιαίτερη παράδοση του τόπου καταγωγής του μπορούσε να επιλέξει μεταξύ μιας ευρείας τυπολογίας θωράκων.

Στην Μεταμυκηναϊκή εποχή, τουλάχιστον και ως τα τέλη του 9ου αιώνα ο Ελληνικός κόσμος θα διέλθει μια περίοδο ένδειας και υλικής φτώχειας αναπολώντας ενδόμυχα την Χρυσή εποχή της μυκηναϊκής περιόδου διατηρώντας ταυτόχρονα στην προφορική παράδοση τα μεγάλα επιτεύγματα των προγόνων του. Για την ύπαρξη θωράκων μετά την πτώση των Παλατιανών κοινωνιών (1200-1100 π.Χ.), τα μέχρι τώρα διαθέσιμα αρχαιολογικά ευρήματα μας επιτρέπουν να μιλάμε πρακτικά για ανυπαρξία τους μέχρι και τα μέσα του 8ου π.Χ. αιώνα. Γενικά μιλώντας, ο 8^{ος} αιώνας ήταν ένας αιώνας αναγέννησης του Ελληνικού κόσμου καθώς πολλές και σημαντικές αλλαγές έλαβαν μέρος την περίοδο εκείνη θεμελιώνοντας τους πυλώνες που στηρίχθηκε ο Αρχαϊκός και ο Κλασικός πολιτισμός μετέπειτα. Οι Έλληνες της εποχής είχαν την γνώση πως κινούνται ανάμεσα στα ερείπια ενός λαμπρού και μεγάλου πολιτισμού και κατά ένα τρόπο ένιωθαν να υπολείπονται σε σύγκριση με τους προγόνους τους αλλά και με τους Ανατολικούς γείτονες τους. Η ψυχολογική πίεση στο συλλογικό ασυνείδητο των κατοίκων της Ελλάδος που δημιουργούνταν διαμέσου των συγκρίσεων αυτών τόσο με τους άμεσους προγόνους τους όσο και με τους γειτνιάζοντες ανθηρούς πολιτισμούς πρέπει να αποτέλεσε ένα βασικό μοχλό πίεσης που οδήγησε σε έκρηξη εξελίξεων τον 8ο αιώνα. Τα Ομηρικά Έπη δεν ήταν παρά ένας εμμονικός ρομαντισμός για την τότε Ελληνική Αρχαιότητα (Μυκηναϊκός κόσμος) που έλαβε διαστάσεις χιονοστιβάδας επηρεάζοντας κάθε πτυχή της κοινωνίας και διαμορφώνοντας το ιδεατό υπόδειγμα ανθρώπου. Οι Μυκηναϊκοί τάφοι έγιναν τόποι λατρείας ηρώων (Αττική και Πελοπόννησο) ενώ οι άνθρωποι απέκτησαν την επιθυμία και την τάση να μιμηθούν τα κατορθώματα των ένδοξων προγόνων τους, το Ηροδότειο «Χρυσόν Γένος». Για ένα παράξενο και αδιευκρίνιστο μέχρι σήμερα λόγο η ιδιότυπη Ελληνική κοσμοθεώρηση της εποχής του 8ου αιώνα ταύτισε σε συμβολικό επίπεδο τον ηρωισμό του «Χρυσού Γένους» με την ανδρική σωματική γύμνια. Όσο υπερβολικό και αν φαίνεται εξαρχής, αυτή το γεγονός έκανε τις αρθρωτές πανοπλίες των Μυκηναϊκών Ηρώων και Ημίθεων της Ιλιάδας που με τόσο εκστασιασμό και θαυμασμό ο Όμηρος εκθειάζει, να φαντάζουν ως κάτι εξωτικό και από αισθητικής απόψεως απορριπτέο και ασυμβίβαστο με τις επιταγές της εποχής του. Πλέον στο κέντρο της Ελληνικής κοσμοθεώρησης οι αναδυόμενες πρώιμες ουμανιστικές επιταγές προστάζουν αλλαγές κοινωνικού και καλλιτεχνικού υποδείγματος. Ο Αρχαϊκός άνθρωπος αντικρίζοντας τον κόσμο με τα μάτια ενός νεογέννητου γεμάτου λαχτάρα για ζωή βρέφους με εκ γενετής ενσωματωμένες τις μνήμες ενός ενδόξου ηρωικού παρελθόντος ενσάρκωσε το Ιδεατό στην Ηρωική

γύμνια. Ο ιδεαλισμός των Ελλήνων δεν αναζήτησε τίποτα παραπάνω από την απέριτη απλότητα ενός γυμνού ανδρικού σώματος για να ταυτιστεί μαζί του. Αναπόφευκτα κάτω από την πίεση των νέων αισθητικών επιταγών οι θώρακες έπρεπε να προσαρμοστούν έτσι ώστε να αναδεικνύουν την ανδρική ρωμαλέα γύμνια. Αυτή η απαίτηση από τεχνικής πλευράς δεν μπορούσε να εκπληρωθεί με σύνθετους μεταλλικούς ή σύνθετους οργανικούς θώρακες διότι αντί να τονίζουν την ανατομία του ανδρικού σώματος θα το απέκρυπταν κατά ένα ολοκληρωτικό τρόπο. Ο θώρακας του Άργου (γύρω στα 720 π.Χ) αποτελεί το πρώτο ολοκληρωμένο δείγμα ολομεταλλικής πανοπλίας στον Αρχαϊκό κόσμο και έθεσε τα πρότυπα για την νέα κυρίαρχη τάση αρματοποιίας που θα εκπνεύσει περίπου 2000 έτη αργότερα. Στον πυρήνα της νέας σχεδιαστικής τάσης βρίσκονταν ένα μπρούτζινο κέλυφος αποτελούμενο από δύο ημιθώρακια, εμπρόσθιο και οπίσθιο, που ασφάλιζαν στα πλάγια προσπαθώντας να δώσουν την εντύπωση ενός μεταλλικού αντιγράφου του ανδρικού τριγωνικού κορμού έστω και σε αρχετυπικό αρχικά επίπεδο. Τα υπόλοιπα μέρη του σώματος θωρακίζονταν σταδιακά με έντονα ελασμένα φύλλα μπρούτζου που προσομοίαζαν στη ανατομία των ανθρώπινων μερών (π.χ περικνημίδες, περισφύρια). Και εδώ τα αντικείμενα αυτά με την αξιοπρόσεκτη σταδιακή αναπτυσσόμενη πλαστικότητα τους φρόντιζαν να εκθειάζουν την ανδρική μυϊκότητα μη αρκούμενα μονάχα στην πρακτικότητα του ρόλου τους. Τα σημαντικά και πολλά τακτικά πλεονεκτήματα των αρθρωτών μεταλλικών πανοπλιών των Μυκηναϊκών χρόνων θυσιάστηκαν στον βωμό της αισθητικής και του ιδεατού Κάλλους. Η κάλυψη του σώματος με φολιδωτή ή με σύνθετη οργανική προστασία δεν μπορούσε από τεχνικής δυνατότητας να αποδώσει τις ανατομικές λεπτομέρειες του γυμνασμένου ανδρικού κορμού. Δεν θα πρέπει να θεωρείται σωστό πως οι τεχνίτες της εποχής αδυνατούσαν να κατασκευάσουν αρθρωτούς ή σύνθετους οργανικούς θώρακες λόγω τεχνολογικής αδυναμίας. Σε κάποιο βαθμό πιθανότατα να το έπρατταν αλλά το κυρίαρχο καλλιτεχνικό πρόταγμα δεν άφηνε πολλά περιθώρια για τέτοιου είδους καλλιτεχνικές αναπαραστάσεις στην δημόσια και ιδιωτική σφαίρα. Μόνο το μεταλλικό κέλυφος κατασκευασμένο από ένα λεπτό φύλλο σκληρού μπρούτζου μπορούσε να πλαστεί με τέτοιο τρόπο που να μιμείται την ανθρώπινη επιδερμίδα.

Οι αρχαϊκές πανοπλίες, καθώς πλησιάζουμε όλο και περισσότερο στον 6ο αιώνα, όλο και πιο έντονα θα μοιάζουν με τα σύγχρονα τρισδιάστατα αγάλματα της εποχής αφού η ανάπτυξη τους αφενός ακολουθεί παράλληλες αισθητικές επιταγές και αφετέρου κατασκευάζονται εν πολλοίς από τα ίδια χέρια. Σημαντική εδώ ίσως αποδειχθεί η αρχαιολογική επιβεβαίωση της εμφάνισης φυσικού μεγέθους αγαλμάτων (Κούρων) περίπου στα μέσα του 7ου αιώνα, γεγονός που θα έδινε το οπτικό ερέθισμα για αντιγραφή τους σε μορφή θώρακων από τους «βάνανους» μεταλλουργούς – αρματοποιούς. Η τάση για αποτύπωση κίνησης σε συνδυασμό με τον νατουραλισμό στις μορφές έδωσε αυτόν τον διακριτό χαρακτήρα του Ελληνικού Αγάλματος που κρυσταλλώθηκε στην μορφή των Ιωνικών Κούρων σε Αττική και Αιγαίο. Η εμφάνιση ενός βαριά οπλισμένου αρχαϊκού οπλίτη στα μέσα του 7ου αιώνα θα έμοιαζε με ένα κινούμενο μεταλλικό Κούρο έχοντας όλα τα μέλη του σώματος του καλυμμένα από επιμέρους μεταλλικά ελάσματα που μιμούνταν την ανθρώπινη μυϊκότητα. Τα μεταλλικά στοιχεία έπρεπε να δίνουν όσο τον δυνατόν την εντύπωση της ανθρώπινης επιδερμίδας και αυτό επιχειρήθηκε με την χρήση έντονα ελασμένων μεγάλων φύλλων κραμάτων χαλκού με αδιάκοπη λειασμένη επιφάνεια. Είναι σημαντικό να εστιάσει κανείς στο γεγονός της απουσίας μηχανικής σύνδεσης μεταξύ των επιμέρους αμυντικών μερών καθώς δεν παρατηρείται η ενοποίηση τους σε επίπεδο στερέωσης. Κάθε μεταλλική συσκευή επικάθεται αυτόνομα και απευθείας πάνω στο μέλος του σώματος που έχει προοριστεί εξ αρχής να προστατεύσει. Τούτο

γίνεται για να διατηρηθεί όσο τον δυνατόν καλύτερα η ανθρώπινη όψη του Οπλίτη, για να μην ξεθωριάσει ο ουμανιστικός ανθρωπομορφισμός υπό το βάρος των πέπλων μετάλλου. Οι Μυκηναϊκές πανοπλίες, απαλλαγμένες από την αυστηρή αισθητική επιταγή των αρχαϊκών χρόνων δεν παρουσιάζουν τα παραπάνω διλήμματα και δεσμεύσεις πολυτελείας περί αισθητικής. Ο κύριος άξονας σχεδίασης και κατασκευής τους είναι η πρακτικότητα και προς αυτήν την κατεύθυνση η ανάπτυξη των αρθρωτών πανοπλιών έδωσε την βέλτιστη χρηστική λύση. Αν το μέταλλο που θα κάλυπτε τα μέλη του σώματος του Μυκηναίου οπλίτη μιμούνταν ή δεν μιμούνταν την φυσική τους όψη δεν είχε μεγάλη σημασία καθώς πρωταρχική σημασία είχε η επαρκής προστασία. Το πιο χαρακτηριστικό ιστορικό ανάλογο θα παρατηρηθεί 2500 έτη αργότερα στην Δυτική Ευρώπη. Έτσι λοιπόν ο θρησκευτικός ανθρωπομορφισμός που ξεπρόβαλε στις αρχές του 8ου π.Χ. αιώνα θα απορρίψει την αρθρωτή και φοιλιωτή μεταλλική βαρβαρότητα του Αχαιού Αγαμέμνονα για να παραχωρήσει στην θέση της στην πιο εξευγενισμένη μορφή του γυμνού Δωριέα Ηρακλή με την στενή μέση, τους φαρδιούς ώμους και το φουσκωμένο στήθος. Πρόκειται για στοιχεία που ενσωματώνονται και ενσαρκώνονται στους Κωδωνόσχημους Θώρακες.

Ο 5ος π.Χ. αιώνας αδιαμφισβήτητα οδηγείται από τις επιταγές της Ιωνικής καινοτομίας και στιγματίζεται από δύο μεγάλα γεγονότα όσον αφορά την πολεμική ιστορία, τους νικητήριους για τους Έλληνες Μηδικούς πολέμους και τον καταστροφικό Πελοποννησιακό πόλεμο που οριοθετεί και το τέλος της Ελληνικής Αρχαιότητας. Το παραδοσιακό και μονολιθικό Δωρικό πρότυπο του Ηρακλή θα βρει στην Αττική τους τελευταίους υποστηρικτές τους στον Πεισίστρατο στις αρχές του αιώνα. Ο νέος αναδύμενος γηγενής Ηρώας της Αττικής θα καταστεί ο Θησέας, αντιπροσωπεύοντας τα ιδανικά της Αθηναϊκής Πολιτείας και του πολιτειακού νεωτερισμού του νέου δημοκρατικού πολιτεύματος. Στον αιώνα αυτό ο Ελληνικός Ουμανισμός θα φτάσει στην πλήρη του ανάπτυξη μην κατορθώνοντας ωστόσο να παγιωθεί σε δογματική σχολή, αλλά από την άλλη θα επηρεάσει βαθιά κάθε πτυχή του δημόσιου βίου. Η ουμανιστική πλαστικότητα της τέχνης θα γνωρίσει νέα όρια που μάλλον δεν θα ξεπεραστούν ποτέ μέχρι την Ευρωπαϊκή Αναγέννηση. Η Ηράκλεια τετραγωνισμένη όψη των οπλιτών της Αρχαϊκής περιόδου ήδη στα μέσα του 5ου αιώνα φάνταζε αρχαιολογία. Για πρακτικούς λόγους οι Αθηναίοι υιοθετούν ένα νέο είδος πολεμικής αμυντικής εξάρτυσης, που αυτήν την φορά ξεφεύγει από το ιδεατό κάλλος της ανδρικής γυμνότητας, τον Λινοθώρακα. Ο νέα αυτή τυπολογία θωράκισης αποδεικνύει το αξιόμαχο της με τον καλύτερο τρόπο στους Μηδικούς πολέμους και δεν φαίνεται αν υιοθετείται από τους εσωστρεφείς και καχύποπτους Λάκωνες τουλάχιστον όχι πριν την μάχη των Πλαταιών (480π.Χ). Πιθανότατα οι Αθηναίοι να μετέφεραν την τυπολογία αυτή στην Αθήνα από την Μικρά Ασία όταν έσπευσαν σε βοήθεια των εκεί Ελλήνων κατά την Ιωνική επανάσταση εναντίον της Περσικής Αυτοκρατορίας (499-498 π.Χ). Στην προκειμένη περίπτωση η επιτακτική ανάγκη για πρακτικότητα και αποτελεσματικότητα σημείωσε μία περίτρανη νίκη έναντι της εξιδανικευμένης εικόνας της Ηρωϊκής γύμνιας. Όπως ειπώθηκε και παραπάνω ο σύνθετος οργανικός θώρακας αδυνατεί λόγω της δομής και των τεχνικών χαρακτηριστικών του να αποδώσει έστω και στο ελάχιστο το περίγραμμα του ανθρώπινου σώματος. Παρόλο αυτά θα καταστεί το κυρίαρχο υπόδειγμα Αθηναίου νικηφόρου οπλίτη σε οποιοδήποτε άλλο εκφραστικό μέσο εκτός της αγαματοποιίας πχ. αγγειογραφία, ζωγραφική, ανάγλυφα. Παρά την πρωτοκαθεδρία του Λινοθώρακα με την εντυπωσιακή φοιλιωτή επένδυση, θα ήταν αδύνατον η έκρηξη της πλαστικότητας να μην βρεί πρόσφορο έδαφος για δράση όσον αφορά τον συγκεκριμένο χώρο καλλιτεχνικής έκφρασης. Ο κωδωνόσχημος θώρακας του Ηρακλή υπό την επήρεια του ισχυρού Ιωνικού νατουραλισμού θα αποκτήσει

σταδιακά μυώδη χαρακτήρα και θα προσπαθήσει να αποδώσει πιστά όλες εκείνες τις ανατομικές πλέον λεπτομέρειες του γυμνασμένου ανδρικού κορμού. Θα μπορούσε να πει κάποιος πως οι μυώδεις θώρακες δεν είναι παρά η μεταφορά της αγαματοποίησης του 5ου αιώνα στο μέταλλο καθώς η μίμηση είναι πασιφανής και το παραγόμενο αποτέλεσμα εντυπωσιακό. Το αποτέλεσμα συνιστά μία πιστή αποτύπωση της καλοδουλεμένης μυϊκότητας του ανδρικού κορμού σε μέταλλο. Το γυμνασμένο και συμμετρικό σώμα αποκτά κεντρική σημασία στην τέχνη της εποχής και σε κοινωνικό επίπεδο λειτουργεί ως δηλωτικό της άσκησης της αρετής, της αριστοκρατικής καταγωγής, της αθλητικής αγωνιστικότητας και πολεμικής δεινότητας. Ένα καλογυμνασμένο και άρτιο σώμα αποτελούσε την απαραίτητη προϋπόθεση για κάθε ιδανικό οπλίτη. Κανένας άλλος πολιτισμός της ιστορίας δεν επένδυσε τόσο πολύ στην φυσική διαμόρφωση σωμάτων με γνώμονα το Ιδεατό Κάλλος όσο οι Έλληνες της Κλασικής περιόδου. Κάτω από αυτό το ερμηνευτικό πρίσμα η μακροχρόνια επένδυση των Ελλήνων σε αμυντικές εξαρτήσεις από τον 8ο αιώνα π.Χ και ύστερα είναι πολύ πιθανόν να βασίζεται στην υπέρμετρη αγάπη και σημασία που απέδιδαν στα σώματα τους γεγονός που θα τους οδηγήσει να κάνουν το καλύτερο δυνατόν, ώστε να τα προστατεύσουν από την μηχανική κακοποίηση τους κατά τις πολεμικές συγκρούσεις.

Όπως ήταν φυσικό όλη αυτή η ασταμάτητη ορμή για νατουραλιστική απόδοση του 5ου αιώνα δεν μπορούσε παρά να παράξει θαυμαστά τεχνουργήματα μυωδών θωράκων απίστευτης πλαστικότητας και εξιδανικευμένων αναλογιών που έφθασαν στην εξάντληση τις μεθόδους μεταλλοτεχνίας. Ο οπλίτης φορώντας τους θώρακες αυτούς θα έδινε προς στιγμή την εντύπωση ζωντανού αγάλματος του Φειδία. Δίπλα στον πολυάριθμο μαρμάρينو πληθυσμό αγαλμάτων της Αθήνας θα μπορούσε να πει κάποιος με λίγη φαντασία πως συνυπήρχε ακόμα ένας πληθυσμός ζωντανών μεταλλικών αγαλμάτων, των Αθηναίων οπλιτών με την ομοιάζουσα μεταλλική περιβολή. Στην αρχαιότητα η παρουσία αγαλμάτων δεν είχε αφηρημένο σκοπό, τα σώματα των αγαλμάτων αποτελούσαν υλικές παρουσίες των ίδιων των Θεών, κατά κάποιο τρόπο ήταν ένα είδος πάντοτε διαθέσιμου έμψυχου οχήματος για αυτούς. Εύλογο ήταν οι άνθρωποι της περιόδου να επιθυμούν να μιμηθούν αυτή την ιδανική εμφάνιση των αγαλμάτων και αυτό μπορούσε να πραγματοποιηθεί μονάχα διαμέσου του μεταλλικού κελύφους της πανοπλίας τους. Δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε αν έδεναν τους θώρακες αυτούς με αλυσίδες όπως έκαναν με τα αγάλματα στους ναούς αλλά το σίγουρο είναι πως διατηρούσαν ένα απροσδιόριστο μεταφυσικό-θρησκευτικό χαρακτήρα και κάποιου είδους έντονης ερωτικής φόρτισης.

Αν οι αποτυπώσεις ανδριάντων σημειώνονταν προσωπικοτήτων του πολιτικού και στρατιωτικού βίου με μυώδη περιβολή είναι λιγότες τότε η ύπαρξη τρισδιάστατων αγαλμάτων με περιβολές λινοθώρακα είναι πράγματι ελάχιστες στην Ελλάδα και μηδαμινές στην Περσία. Στον 5ο αιώνα, στον αιώνα του εξιδανικευμένου κάλλους ακόμα και η θέα ενός αγάλματος με μυώδη θώρακα θα προσλαμβάνονταν ως κάτι αισθητικά κατώτερο σε σύγκριση με ένα γυμνό σώμα άρρενος. Από τα Ελληνιστικά χρόνια, η τάση για αναπαράσταση των σκληροτράχηλων ηγεμόνων με στρατιωτική περιβολή αυξάνει συνεχώς για να κορυφωθεί με στους ανδριάντες των Ρωμαίων Αυτοκρατόρων. Η εποχή της Ιωνικής Κλασικής εξιδανίκευσης και του ανθρώπινου μέτρου είχε παρέλθει ανεπιστρεπτί.

Τέλος οφείλεται να αναφερθεί η πολιτική διάσταση της κατοχής πανοπλιών. Μονάχα όσοι είχαν την ιδιότητα του πολίτη είχαν την δυνατότητα να συμμετάσχουν στο σχηματισμό φάλαγγας και να εκπληρώνουν ανεμπόδιστα τα στρατιωτικά τους καθήκοντα ασκώντας έστω και με αυτό τον αιματηρό και βάνουσο τρόπο την επιδιωκόμενη άσκηση της αρετής. Συνεπώς, σε πρώτη ανάγνωση η κατοχή πανοπλίας από έναν οπλίτη ήταν απόδειξη της ιδιότητας πλήρους πολιτικών δικαιωμάτων ενώ

σε δεύτερο επίπεδο η κατοχή υψηλών προδιαγραφών πανοπλίας λειτουργούσε ως πρώτη τάξεως δηλωτικό της αριστοκρατικής καταγωγής και αυτοχθονίας με τα όποια συνεπαγόμενα κληρονομητέα δικαιώματα υπεροχής.

Ο 5^{ος} π.Χ αιώνας σηματοδεύτηκε από δύο βασικές τυπολογίες θωράκων, τον καινοτόμο σύνθετο λινοθώρακα και τον έντονα ανθρωπομορφικό μύωδη ολομεταλλικό θώρακα ως φυσική εξέλιξη του παραδοσιακού Αρχαϊκού κωδωνόσχημου. Πιθανότατα αν ο Αττικός Ήρωας Θησέας έφερε πανοπλία δεν θα ήταν άλλη από μύωδη ολομεταλλική ως ενσάρκωση της αρετής, της αθλητικής δύναμης, της στρατιωτικής ανωτερότητας και της ηρωϊκής γύμνιας των νεαρών παλαιστών της αρένας. Από την άλλη πλευρά, αναντίρρητα ο Ιωνικής προέλευσης Λινοθώρακας ήταν ο μεγάλος πρωταγωνιστής των Μηδικών Πολέμων.

Κατσίκης Δημήτριος
Μάιος 2014
Αθήνα